

Uz sākumlapu>Jūsu tiesības>Pamattiesības>Harta. Pamācība>II daļa — Kādos gadījumos ledzīvotāji var atsaukties uz Hartas garantēto aizsardzību?

II osa — Millal saavad üksikisikud taotleda harta kohast kaitset?

Millal saab üksikisik taotleda pūhiūiguste hartast tulenevat kaitset?

1. Pūhiūiguste hartast tuleneva kaitse saajad

Alates Maastrichti lepingu jõustumisest 1993. aastal on iga ELi liikmesriigi kodakondsusega isik automaatselt ELi kodanik. ELi kodakondsus täiendab liikmesriigi kodakondsust ning sisaldab teatavaid ūigusi, sealhulgas ūigust mittediskrimineerivale kohtlemisele kodakondsuse alusel aluslepingu kohaldamisel ning ūigust liikuda ja elada Euroopa Liidus ELi ūigusaktides sätetatud tingimustel. Lisateave ELi kodakondsusest tulenevate ūiguste ja nende kasutamise kohta on esitatud [siin](#).

On oluline märkida, et **kaitset ei kohaldata üksnes ELi kodanikele**: hartale saavad tugineda ka **Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud**. Ka **juridilistele isikutele** on harta alusel tagatud teatavate ūiguste kaitse; lisateabe saamiseks vt [1.1. jagu](#).

Mõned hartas sätetatud pūhiūigused kehtivad ainult ELi kodanikele, eelkūige:

ūigus teha tūūd ja kutsevabadus (artikli 15 lūige 1);

ettevūtlusvabadus (artikkel 16);

ūigus hāāletada ja kandideerida Euroopa Parlamendi ning kohalikel valimistel (artiklid 39 ja 40);

ūigus ELi territooriumil vabalt liikuda ja elada (artikkel 45);

ūigus saada kaitset iga teise ELi liikmesriigi diplomaatilistelt ja konsulaarasutustelt (artikkel 46).

Tuleb märkida, et praeguseni on Euroopa Liidu Kohus lubanud ainult ELi kodanikel kasutada ūigust mittediskrimineerivale kohtlemisele kodakondsuse alusel aluslepingute kohaldamisalas, nagu on sätetatud Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 18 ja nūūd ka pūhiūiguste harta artikli 21 lūikes 2.

Kuid nii ELi kodanikud kui ka *kolmanda riigi kodanikud* vūivad kasutada enamikku ELi pūhiūiguste hartas sätetatud ūigusi. Otsustav tegur on see, kas vastutus vāidetava pūhiūiguste rikkumise eest ELi ūiguse kohaldamisel lasub Euroopa Liidul vūi ELi liikmesriigil. [3. jaos](#) on esitatud selle kohta tāiendavad suunised.

1.1. Juridilised isikud kui pūhiūiguste hartast tuleneva kaitse saajad

Mūnes pūhiūiguste harta sättes on konkreetselt ūeldud, et „igal... juridilisel isikul...“, kelle registrijārgne asukoht on liikmesriigis“, on vūimalik tugineda eelkūige jārgmistele ūigustele:

ūigus tutvuda liidu institutsioonide, organite ja asutuste dokumentidega (artikkel 42);

ūigus pūūrduda Euroopa Ombudsmani poole seoses ELi institutsioonide, organite vūi asutuste tegevuses ilmnenu haldusomavoliga (artikkel 43);

ūigus pūūrduda petitsiooniga Euroopa Parlamendi poole.

Enamik pūhiūiguste harta sātteid sellist viidet siiski ei sisalda.

Tundub, et mūned neist on oma olemuselt suunatud vaid fūūsilistele isikutele, nāiteks: artikkel 1 (inimvāarikus), artikkel 2 (ūigus elule), artikkel 3 (ūigus isikupuutumatusetele), artikkel 4 (piinamise ning ebainimliku vūi alandava kohtlemise vūi karistamise keeld), artikkel 5 (orjapidamise ja sunniviisilise tūū keeld), artikkel 9 (ūigus abielluda ja ūigus luua perekond), artikkel 18 (varjupaigaūigus), artikkel 19 (kaitse tagasisaatmise, vāljasaatmise vūi vāljaandmise korral), artikkel 23 (naiste ja meeste vūrdūiguslikkus), artikkel 24 (lapse ūigused), artikkel 25 (eakate ūigused), artikkel 26 (puuetega inimeste integreerimine ūhiskonda), artikkel 29 (ūigus kasutada tūūhūiveteenuseid), artikkel 30 (kaitse pūhjudamatu vallandamise korral), artikkel 31 (head ja ūiglased tūūtingimused), artikkel 32 (keeld kasutada laste tūūjūudu ja noorte tūūtajate kaitse), artikkel 33 (perekonna- ja tūūelu), artikkel 34 (sotsiaalkindlustus ja sotsiaalabi), artikkel 39 (ūigus hāāletada ja kandideerida Euroopa Parlamendi valimistel), artikkel 40 (ūigus hāāletada ja kandideerida kohalikel valimistel), artikkel 45 (liikumis- ja elukohavabadus) ning artikkel 46 (diplomaatiline ja konsulaarkaitse).

Euroopa Kohus on leidnud, et juridilised isikud saavad tugineda ūksnes mūnele pūhiūiguste harta sāttele, milles ei ole neid sūnaselgelt kaitse saajatena mārjitud, nāiteks: artiklid 7 ja 8 era- ja perekonnaelu austamise ja isikuandmete kaitse kohta (vt [kohtuasi C-92/09 Volker und Markus Schecke](#)) ning artikli 47 lūige 3 tasuta ūigusabi andmise kohta (vt [kohtuasi C-279/09 DEB](#)). Samas ilmneb Euroopa Kohtu praktikast, et juridilistele isikutele tagatava kaitse ulatus ja tase vūib olla fūūsilistele isikutele tagatavast kaitsest erinev.

Ūlejāānud sātete puhul ei ole kindel, kas need laienevad juridilistele isikutele vūi mitte. Kui ūhte neist sātetest hūlmav kohtuasi jāāb mūnes muus kūsimuses harta kohaldamisalasse, on soovitatav Euroopa Kohtult uurida, kas juridilised isikud kuuluvad asjaomase kaitse saajate hulka.

Hinnangu andmisel peaks Euroopa Kohus vūtma arvesse Euroopa Inimūiguste Kohtu praktikat, juhul kui harta sātet, millele tugineti, iseloomustati kui „vastavat ūigust“ pūhiūiguste harta artikli 52 lūike 3 tāhenduses (vt [III osa 5. ja 5.1. jagu](#) ning eespool osutatud [Schecke](#) ja [DEB](#) kohtuasjad).

2. ūksused, kes on kohustatud jārgima pūhiūiguste hartat

Vastavalt [artikli 51 lūikele 1](#) on harta siduv:

ELi institutsioonidele, organitele ja asutustele;

liikmesriikidele, kuid ūksnes siis, kui nad rakendavad ELi ūigust.

Kūik **ELi institutsioonid, organid vūi asutused** ning nende tūūtajad peavad hartat oma kohustuste taitmisel jārgima.

Hartat tuleb jārgida ELi ūigusaktide vastuvūtmisel ja kohaldamisel ning ūldisemalt ELi aluslepingutega (Euroopa Liidu leping ja Euroopa Liidu toimimise leping) antud volituste kasutamisel ja ūlesannete taitmisel.

ELi **institutsioonide, organite vūi asutuste** vūi nende tūūtajate toime pandud pūhiūiguste rikkumiste nāited on jārgmised:

niisuguse ūigusakti (nt ELi direktiivi vūi māruse) vastuvūtmine, millega ei nāhta ette piisavat kaitset isikuandmete tūūtleamiseks;

keeldumine loa andmisest dokumentidega tutvumiseks;

komisjoni ametnike tehtav uurimine konkurentsieeskirjade rikkumise tuvastamiseks, kui see uurimine toimetatakse vastuolus ūigusega eraelu puutumatusetele.

Juhime tāhelepanu sellele, et pūhiūiguste harta on ELi institutsioonide, organite ja asutuste jaoks siduv ka juhul, kui nad vūtavad vastu vūi rakendavad ūigusakti, mille eesmārks on avaldada mūju muu hulgas vūi ainult vāljaspool ELi. Samuti on harta ELi tūūtajatele siduv isegi siis, kui nad tāidavad

tūūūlesandeid vāljaspool Euroopa Liitu. Nāiteks:

ELi ja Ameerika Ūhendriikide vaheline rahvusvaheline leping, mis puudutab isikuandmete vahetamist;

Euroopa Liidu Nūukogu otsus, millega nūutakse Iraagi kodaniku vūi Iraagis asuva juridilise isiku vahendite kūlmutamist.

Mis puudutab mūistet „riik“, siis artikli 51 lūike 1 selgituses („Selgitused pūhiūiguste harta kohta“, vt [III osa 6. jagu](#)) on selgelt sätetatud, et selle all mūistetatakse nii keskasutusi kui ka piirkondlikke, kohalikke ja muid avalik-ūiguslikke asutusi, kui nad rakendavad liidu ūigust. Pūhiūiguste harta on riigile siduv ka siis, kui ta tegutseb tūūandjana.

Lisaks hõlmab mõiste „riik“ vastavalt Euroopa Kohtu praktikale ka üksust, „kellele on olenemata tema juriidilisest vormist tehtud ametiasutuste korraldusel ülesandeks viimaste kontrolli all olevate avalike teenuste osutamine ja kellel on sellega seoses märksa laiemad volitused kui need, mis tulenevad üksikisikute vahelistele suhetele kohaldatavatest eeskirjadest“ (vt kohtuasi C-282/10 *Dominguez*). Seega peab niisugune üksus ELi õigust rakendades järgima põhiõiguste hartat nagu iga teine riigiasutus.

Kokkuvõttes võib põhiõiguste harta artikli 51 lõikele 1 tugineda ELi institutsioonide, organite ja asutuste vastu võetud õigusaktist tulenevate põhiõiguste igasuguste rikkumiste korral. Üksikisikud seevastu võivad põhiõiguste harta alusel tagatud kaitsele tugineda üksnes sellise rikkumise korral, mis tuleneb liikmesriigi õigusaktist, millega rakendatakse ELi õigust.

Eespool kirjeldatu **erineb märkimisväärselt** Euroopa inimõiguste konventsioonist ja liikmesriikide põhiseadustest, mille alusel võib hagi esitada ELi liikmesriigi üksikõik missuguse õigusakti vastu, kui see on vastuolus riigi põhiseaduse või Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga.

Seetõttu võib üksikisik kahelda, kas tasub teha jõupingutusi tõendamaks, et liikmesriigi õigusakti, millega väidetavalt rikuti põhiõiguste hartat, kasutati ELi õiguse kohaldamise kontekstis.

Arvestades **üksikisiku vaatenurka asjaomasele kaitsele tuginemisel**, võib öelda, et asjaomane lisajõupingutus tasub end ära niivõrd, kui võrd harta (kui see on kohaldatav):

võimaldab rikkumise ohvril kasutada ELi õigusega sätestatud kohtulikke ja kohtuväliseid vaidluste lahendamise võimalusi (vt I osa 4. jagu);

kohustab rikkumise ohvrit näiteks enne Euroopa inimõiguste konventsiooni rikkumist puudutava kaebuse esitamist Strasbourgis asuvalle Euroopa Inimõiguste Kohtule esmalt ammendama riigisisesele edasikaebamise võimalusele (asjaomase eeskirja ja selle kohaldamise piirangute kohta vt [lubatavuse kriteeriumide praktiline juhend](#));

võimaldab kohtuasjaga esimesena tegelevatel liikmesriikide kohtutel esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse (vt 4. jagu);

avaldab ELi õiguse osana kaudset mõju riiklikul tasandil ja see võib osutada eriti tõhusaks kaitseks rikkumise ohvrile; näiteks võib siseriiklik kohtul olla kohustus jätta kohaldamata riiklik õigusakt, mis ei ole kooskõlas hartaga, või tõlgendada seda kooskõlas hartaga, ning rikkumise toimepanemise liikmesriik võib olla kohustatud hüvitama kahju.

Mis puudutab **ELi õigusaktide ja riiklike õigusaktide vahelist seost (õiguslikku perspektiivi)**, tuleb kõigepealt välja selgitada, kas siseriikliku õigusaktiga rakendatakse ELi õigusakti; kuna ELi õigus on siseriikliku õiguse suhtes ülimuslik, peab siseriiklik õigus olema kooskõlas ELi õigusega.

Sisuliselt kujutab põhiõiguste harta endast ELi õiguse rakendamise kontekstis põhiõiguste kaitse lähtepunkti. Põhiõigusi kaitsvad siseriiklikud allikad võivad olla olulised, kuid nende tähtsus sõltub vaidlusaluses kohtuasjas käsitletavate ELi õigusaktide ja riikliku õigusakti sätete vahelise seose ulatusest (vt III osa 7. jagu).

2.1. Millal peavad erisikud põhiõiguste hartat järgima?

Eraisikud saavad tugineda põhiõiguste harta alusel tagatud kaitsele, ent põhiõiguste hartas ei leidu viiteid selle kohta, et nad kuuluvad kategooriasse, millele harta on siduv.

Samas ei tähenda see, et eraisikud ei ole kohustatud põhiõiguste hartat järgima.

Vastavalt Euroopa Kohtule saab põhiõiguste harta **sättele**, mis on „**iseenesest piisav, et anda isikutele subjektiivne õigus, millele sellisena saaks tugineda**“, võimalik tugineda, et taotleda vastuoluliste riiklike sätete kohaldamata jätmist koguni eraisikute vahelises kohtumenetluses (vt kohtuasi C-176/12 *Association de médiation sociale*, punkt 47).

Võiksime lähtuda järgmisest näitest (põhineb kohtuasjal C-555/07 Kücükdeveci). Hr A on erasektori tööandja ja pr B on tema töötaja. Pr B saab kirja, milles teatatakse tema töölt vabastamisest ning ühtlasi tagatakse ühe kuu pikkune etteteatamisaeg. See on kooskõlas kehtivate siseriiklike eeskirjadega, mille kohaselt etteteatamisaeg on üks kuu, kui töötaja on töötanud tööandja juures vähem kui kaks aastat, mille hulka ei arvestata töötaja 25aastaseks saamisele eelnenud aega. Alates 18 eluaastast töötanud pr B väitel on tegemist vanuse alusel diskrimineeriva sättega. Seetõttu algatab ta siseriiklikus kohtus tööandja vastu kohtuasja. Siseriiklik kohus leiab, et väidetava diskrimineeriva siseriikliku sättega rakendatakse ELi õigust, sest see hõlmab töölt vabastamise kriteeriume ja jääb direktiivi nr 2000/78/EÜ (millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel) kohaldamisalasse. Kinnitades, et asjaomase siseriikliku õigusnormiga rakendatakse ELi õigust, otsustab Euroopa Kohus, et tugineda võib põhiõiguste harta artikli 21 lõikele 1, mille alusel on keelatud igasugune diskrimineerimine, muu hulgas diskrimineerimine vanuse alusel, ning seda sätet võib kasutada vastuolulise siseriikliku õigusnormi kohaldamata jätmiseks, sealhulgas eraõiguslikke pooli hõlmavates kohtumenetlustes. Euroopa Kohtu arvates on siseriiklikud õigusnormid, nagu vaidlusalune õigusnorm, diskrimineerivad vanuse alusel; seetõttu ei tohiks siseriiklik kohus neid pr B asjas järgida.

Ehk teisisõnu: kohustus tagada riiklike eeskirjade kooskõla põhiõiguste hartaga on liikmesriikidele siduv ning selle kohustuse täitmatajätmine võib kaasa tuua põhiõiguste harta sätete otsese kohaldamise eraisikute suhtes.

See põhiõiguste harta eripära, mida nimetatakse **otseseks horisontaalseks mõjuks**, on **lisaeelis võrreldes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga**, mille sätetel ei ole samasugust mõju.

Kuid põhiõiguste harta otsesel horisontaalsel mõjul on loomulikult **kaks vastuolulist külge**: ühelt poolt võimendab see üksikisikute põhiõiguste kaitset; teiselt poolt aga võivad eraisikud, kes järgivad siseriiklikke õigusakte, jääda kohtus kaotajaks.

Seetõttu on väga oluline olla teadlik põhiõiguste harta sätetest, millel on otsene horisontaalne mõju. Lisateabe saamiseks vt III osa 7. jagu.

3. Millal rakendatakse siseriikliku õigusaktiga ELi õigust?

Vastavalt Euroopa Kohtu seisukohale rakendatakse ELi õigust liikmesriigi õigusmeetmetega juhul, kui need „kuuluvad liidu õiguse kohaldamisalasse“ (vt kohtuasi C-617/10 *Åkerberg Fransson*, punktid 17–23). Seega kohaldatakse põhiõiguste hartat kõigi **ELi õiguse kohaldamisalasse kuuluvate** siseriiklike õigusaktide ja ainult nende suhtes.

Esmapärgul ei anna see küllaltki segadustekitav lisaväide põhiõiguste harta kohaldamise ulatusest mingisugust aimu. Kuid enne Lissaboni lepingut tugines Euroopa Kohus ELi õiguse üldpõhimõtetele kaitstavate põhiõiguste kohaldamisala piiritlemisel sellele sõnastusele. See kohtupraktika selgitas küsimust laiemalt kui Euroopa Liidu õiguse rakendamise/kohaldamisala sõnastus. See tähendab, et:

harta kaitset ei saa rakendada vaid väitel, et asjaomane kohtuasi puudutab hartas sätestatud põhiõiguse rikkumist siseriiklikus õigusaktis, vaid hoopis väitel, et

siseriiklik õigusakt kuulub ELi õiguse kohaldamisalasse ja seega harta kohaldamisalasse, sest asjaomase kohtuasja suhtes kehtivad ELi esmased ja teisesed õigusnormid, mis erinevad harta väidetavalt rikutud sätetest.

Teisisõnu **peavad olukorras, kus rikkumine toimus, kehtima ELi õigusnormid**. Loetelu olukordadest, kus asjaomane kriteerium on täidetud, on esitatud III osa 2. jaos.

Lisaks põhiõiguste harta enda sätetele leidub teisi ELi õiguse sätteid, mida ei saa kasutada hartaga tagatud kaitse kohaldamiseks. Eelkõige ei saa aluslepingute (ELi lepingu ja ELi toimimise lepingu) sätetega, millega antakse Euroopa Liidule volitused teatavates valdkondades tegutseda, iseenesest ja neist tulenevalt kaasendada harta kohaldamine. Ent kui ELi õigusasutused kasutavad oma seadusandlikku pädevust, võttes teatavates valdkondades vastu õigusakte, siis asjaomaste õigusaktide kohaldamisalas toimuvad põhiõiguste rikkumised kuuluvad ühtlasi põhiõiguste harta kohaldamisalasse.

Näiteks on artiklis 30 sätestatud kaitse põhjendamatu vallandamise korral. Euroopa Liidul on vallandamiste reguleerimise õigus, kuid ta ei ole seda õigust siiani kasutanud. Seega ei saa töötaja vallandamise otsust harta artikli 30 alusel vaidlustada, kui muu seos ELi õigusega puudub, nagu see oli [kohtuasjas C-117/14 Poclava](#).

3.1. Praktiline näide

Kaks järgmist juhtumit käsitlevad siseriiklike eeskirju, mis takistavad juriidilistel isikutel tasuta õigusabi saamist. Kuid põhiõiguste harta, täpsemalt selle artikli 47 lõige 3 tasuta õigusabi saamise õiguse kohta on kohaldatav ainult ühel järgmistest juhtudest.

ALFA juhtum: maagaasi valdkonnas tegutsev Saksamaa ettevõtte Alfa soovib esitada kohtule hagi, et välja selgitada Saksamaa vastutus ELi õiguse alusel. Kuna Saksamaal ei õnnestunud kahte ELi direktiivi (milles käsitletakse maagaasi turustamist) määratud tähtaja jooksul üle võtta, kandis Alfa suurt rahalist kahju. Kuna Alfa puuduvad sissetulekud või varad, ei suuda ettevõtte tasuda advokaadikuluid ja taotleb seetõttu tasuta õigusabi. Saksamaa eeskirjade kohaselt saavad tasuta õigusabi taotleda aga ainult füüsilised isikud. Alfa vaidlustab siseriiklikud eeskirjad siseriiklikus kohtus.

BEETA juhtum: põllumajandustoodetega kauplev Portugali äriettevõtte Beeta soovib esitada hagi teise Portugali asuva ettevõtte Oomega vastu, et saada tagasi Portugalis pakutud teenuse eest antud krediit. Beetal puuduvad aga sissetulekud ja varad ning ettevõtte ei saa tasuda advokaadikuluid. Ettevõtte taotleb tasuta õigusabi, kuid taotlus lükatakse tagasi, sest Portugali õiguse kohaselt saavad tasuta õigusabi taotleda ainult füüsilised isikud. Beeta vaidlustab siseriiklikud eeskirjad siseriiklikus kohtus.

ALFA saab tugineda põhiõiguste harta kaitsele, kuid BEETA mitte. Miks?

Selle hagi eesmärk, mille Alfa soovib Saksamaa vastu esitada, on jõustada ELi õigusaktidega tagatud õigust: õigust lasta liikmesriigil hüvitada kahju, mis on põhjustatud sellest et ta on jätnud täitmata ELi õigusest tulenevad kohustused (näiteks kohustuse võtta ELi direktiiv üle kindlaksmääratud tähtaja jooksul). Seega on siin tegemist enama kui „ainult“ Euroopa Liidu põhiõiguste harta sätte rikkumisest tuleneva nõudega.

Beeta juhtumi puhul seevastu ei rikutud väidetavalt muud ELi õigusnormi kui põhiõiguste harta sätet. Kuna kõik kohtuasja elemendid asuvad ühe liikmesriigi territooriumi piirides (mistõttu ei kehti aluslepingu sätteid teenuste vaba liikumise kohta), ei puuduta hagi, mida Beeta soovib esitada, ELi õigusaktiga hõlmatud olukorda, ning ei ole olemas sellist ELi õigusakti, mis käsitleb tasuta õigusabi saamist liikmesriikide kohtumenetlustes.

ALFA ja BEETA kohtuasjad on inspireeritud kahest Euroopa Kohtu tegelikust kohtulahendist, milleks on vastavalt kohtuasi C-279/09 [DEB](#) ja kohtuasi C-258/13 [Sociedade Agricola](#).

4. Millal ei ole põhiõiguste harta kohaldatav?

Põhiõiguste harta alusel ei saa vaidlustada põhiõiguste rikkumist, mis tuleneb siseriiklikust õigusaktist, millega ei rakendata ELi õigust (vt [2. jagu](#)).

See ei tähenda, et isikutele, kelle väitel on nende põhiõigusi rikutud, ei tagata mitte mingit kaitset. Selle asemel peavad nad sõltuvalt asjaoludest esitama kaebuse siseriiklikele kohtutele või Euroopa Inimõiguste Kohtule.

Küsimus ei seisne selles, kas leidub üks, millele kaitse saamiseks koputada, vaid selles, **millisele uksele koputada**.

Lehelt [Kuhu pöörduda](#) leiab teavet selle kohta, kuhu pöörduda asjatundliku abi saamiseks, et võtta kasutusele asjakohased abinõud.

Lisaks leiavad õiguspraktikud täiendavaid selgitusi põhiõiguste harta kohaldamisala ja mõju kohta III osast.

Viimati uuendatud: 16/05/2019

Käesolevat lehekülge haldab Euroopa Komisjon. Sellel veebisaidil avaldatud teave ei kajasta tingimata Euroopa Komisjoni ametlikku seisukohta. Komisjon ei võta mingit vastutust ega kohustusi seoses käesolevas dokumendis esitatud või viidatud teabe ega andmetega. Palun lugege õigusteabe viida alt ELi veebilehtede autoriõiguste eeskirjade kohta.